

Magdalena Maziarz

Uniwersytet Wrocławski/Polska

Czy polska szkoła tłumaczy? O tłumaczeniu w nauczaniu języka niemieckiego jako obcego w polskich szkołach ponadpodstawowych¹

DOI: 10.23817/strans.13-15

Received: 9.06.2022

Accepted: 1.09.2022

Monografia Patricii Hartwich ukazała się w języku niemieckim wspólnym nakładem Neisse Verlag i Oficyny Wydawniczej ATUT i jest jedyną pozycją na rynku tak szeroko traktującą o roli tłumaczenia na lekcjach języka niemieckiego jako obcego w polskiej szkole ponadpodstawowej. Autorka, tłumaczka i glottodydaktyczka, przeprowadziła badania zgodne z założeniami metodologicznymi translatoryki i glottodydaktyki i oparła je na paradygmacie antropocentrycznym. Zastosowała wielość metod badawczych i uzyskała dane z ankiet, analizy indywidualnych produktów tłumaczeniowych uczniów oraz podręczników, co pozwoliło na sformułowanie rzetelnych wniosków. Najbardziej istotnym problemem badawczym w monografii jest określenie faktycznej roli ustnych i pisemnych tłumaczeń dwujęzycznych na zajęciach z języka niemieckiego w polskiej szkole ponadpodstawowej, a konkretnie w gimnazjum. Zawarte w książce analizy i wnioski powinny przyczynić się do podkreślenia znaczenia zorientowanych komunikacyjnie zadań z zakresu tłumaczeń dwujęzycznych w całym procesie uczenia się języka obcego i umocnić potrzebę wprowadzenia ich do polskiej szkoły (s. 12). Potrzeba ta jest tym większa, że z badań P. Hartwich jednoznacznie wynika, iż w polskiej szkole dwujęzyczne zadania tłumaczeniowe występują tylko w funkcji instrumentalnej, jako zadania pomocnicze (org. „Hilfsübersetzen”). Przejawia się to w działaniach nauczycieli, uczniów, ale także w stosowanych podręcznikach i wytycznych do programów nauczania² (s. 153). Autorka stwierdza tym samym, że w polskiej szkole nie stosuje się zorientowanych komunikacyjnie dwujęzycznych zadań tłumaczeniowych w celu kształcenia ustnych i pisemnych kompetencji tłumaczeniowych; tematyka translacji i tłumaczeń (jako produktów) jest bardzo rzadko poruszana na zajęciach z języka ojczystego, na zajęciach z języka obcego niemal wcale.

1| Hartwich, Patricia (2020). *Übersetzen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. Sprachwechselbasierte Aktivitäten im Deutschunterricht an polnischen Mittelstufenschulen*. Dresden–Wrocław: Neisse Verlag & Oficyna Wydawnicza ATUT. 200 ss.

2| Podstawa programowa kształcenia ogólnego.

Monografia ma krótki, aczkolwiek konkretny wstęp, cztery rozdziały, z czego czwarty zawiera załączniki w postaci ankiet dla uczniów i nauczycieli, zadanie tłumaczeniowe oraz wzór analizy podręcznika. Książka zakończona jest podsumowaniem z kluczowymi wnioskami. Występują w niej liczne grafiki obrazujące analizowane dane.

Rozdział pierwszy to przede wszystkim rys historyczny oraz analiza roli i miejsca tłumaczenia w instytucjonalnych wytycznych do programów nauczania i metodach kształcenia języków obcych. Autorka sprawnie porusza się w tematyce i terminologii związanej z metodami kształcenia i stosuje terminologię oraz podział metod odpowiadające polskojęzycznym propozycjom Komorowskiej (2006: 25–28), czym w pewien sposób przeciwstawia się perspektywom Pfeiffera (2001: 69–92) oraz Roche (2005: 11–27). Kolejne podrozdziały charakteryzują metody kształcenia: gramatyczno-tłumaczeniową i bezpośrednią oraz podejście³ kognitywne, komunikacyjne i interkulturowe, opisują ich historię oraz najważniejszy aspekt, czyli rolę i miejsce tłumaczenia w procesie uczenia się. Rozdział kończy się podsumowaniem w formie bardzo klarownej i przemyślanej tabeli ukazującej wszystkie omawiane metody i podejścia pod kątem: występowania tłumaczeń dwujęzycznych w czynnościach uczniów i nauczyciela; pisemnych lub ustnych zadań tłumaczeniowych oraz kierunku wykonywania tłumaczeń (z języka obcego na ojczysty lub odwrotnie); płaszczyzny językowej (tłumaczenie zdań, pojedynczych słów, tekstów, wypowiedzi); rodzajów tekstów (literackie, uproszczone, użytkowe, dialogi) oraz funkcji (np. wprowadzanie i utrwalanie reguł gramatycznych, rozwijanie sprawności produktywnych, mediacja itd.). Cały ten rozdział bogaty w terminologię i wiedzę na temat metod, a szczególnie podsumowanie i analiza mogą być kompendium wiedzy dla glottodydaktyków zainteresowanych translodydaktyką oraz materiałem dydaktycznym dla studentów modułów i specjalności nauczycielskich na studiach germanistycznych.

W rozdziale drugim autorka przedstawia metodologiczne podstawy swoich rozważań oraz badań, które osadza w perspektywie antropocentrycznej. Proces uczenia się języka obcego opiera na układzie glottodydaktycznym według koncepcji F. Gruczy (s. 35) oraz powołuje się na antropocentryczną teorię języka tego badacza i zestawia ją z konstruktywistyczną teorią uczenia się Wolffa. Nie brakuje tu także miejsca dla układu glottodydaktycznego zaproponowanego przez Pfeiffera, którego elementy stanowią przedmiot badań P. Hartwich, ze szczególnym uwzględnieniem ucznia i nauczyciela oraz materiałów glottodydaktycznych i polityki oświatowej państwa. W drugiej części rozdziału poświęconej procesowi translacji uporządkowano terminologię dotyczącą tłumaczenia, co w języku

3| P. Hartwich świadomie używa pojęcia „Ansatz”, które należy rozumieć jako „podejście”, jednak wspomina o terminologii stosowanej na gruncie polskim, niemieckim i angielskim w pracach m.in. Pfeiffera, Henrici czy Neunera (s. 25).

niemieckim jest łatwiejsze ze względu na istnienie dwóch pojęć: *Übersetzen* und *Dolmetschen*. Niemniej jednak autorka zauważa i wyjaśnia różnice oraz wskazuje na jeden, ogólny termin *Translation* (s. 41). Przywołuje kolejno model Ch. Nord w odniesieniu do interkulturowego transferu tekstu i w formie tabeli przedstawia podstawowe typy transferu tłumaczenia bezpośredniego (dokumentarische *Übersetzung*) i instrumentalnego (pośredniego – instrumentelle *Übersetzung*); układ translacyjny według F. Gruczy i antropocentryczną teorię translacji oraz osadzone w niej pojęcie kompetencji translacyjnej i translatorycznej sformułowane przez Małgorzewicz (s. 49). Rozważania teoretyczne kończy opis założeń teoretycznych (osadzonych w paradygmacie antropocentrycznym) dla badań empirycznych. Autorka przyjmuje m.in., że procesy translacyjne będą traktowane przez nią *per se* jako procesy twórcze i komunikacyjne a ocena produktów (tłumacheń) może odbywać się tylko w adekwatnym kontekście komunikacyjnym; w odniesieniu do układu translacyjnego nauczyciel języka obcego będzie traktowany jako translator, natomiast jego kompetencje pojmowane będą według rozumienia Małgorzewicz. Rozdział zamyka część poświęcona szczegółowemu określeniu przedmiotu/ów badań, które autorka określa jako „czynności tłumaczeniowe na lekcjach języka obcego”. Dzieli je ze względu na rolę w procesie uczenia się na dwie grupy:

- czynności w funkcji instrumentalnej (nie mają zasadniczo na celu wykształcenia kompetencji translatorycznej i translacyjnej; służą m.in. pogłębieniu wiedzy na temat struktur gramatycznych, semantyzacji słownictwa, automatyzacji materiału językowego, wyeliminowaniu błędów interferencyjnych);
- czynności stanowiące cel nauczania i uczenia się (służą bezpośrednio kształtowaniu umiejętności i kompetencji translatorycznej i translacyjnej).

Autorka powołując się na Europejski System Opisu Kształcenia Językowego z 2003 roku wprowadza i wyjaśnia pojęcie mediacji (ang. *mediation*/ niem. *Sprachmittlung*) dzieląc je na mediacje ustne przypisane niemieckiemu pojęciu *Dolmetschen* oraz mediacje pisemne odpowiadające pojęciu *Übersetzen*. Jako że pojawia się tu pewna niejasność terminologiczna, odwołuje się także do terminu *komunikacyjnie zorientowanych czynności tłumaczeniowych* (zależności przedstawia w postaci grafiki (s. 62)).

Rozdział trzeci – empiryczny zawiera szczegółowy opis przedmiotu oraz przebiegu badań. Autorka przedstawia formę i zawartość ankiety skierowanej do uczniów i nauczycieli, zadanie translacyjne oraz sposób analizy podręczników. W pierwszej kolejności prezentowane są dane podstawowe: na temat badanej grupy uczniów, ich doświadczenia w nauce języków obcych, czasu nauki; następnie dane dotyczące czynności tłumaczeniowych na lekcjach języka niemieckiego, rodzajów tych czynności (ustne, pisemne), ich celu i funkcji (wyrażonych w skali Likerta i wykresu słupkowego). Następnym krokiem autorki monografii

jest prezentacja danych uzyskanych od nauczycieli. Dotyczą one głównie celu i sytuacji, w których stosują oni czynności tłumaczeniowe na swoich lekcjach, zamierzonego wykorzystania tłumaczenia ustnego i pisemnego na lekcji, elementów języka tłumaczonych przez uczniów (np. słów, zdań, prostych wypowiedzi, całych tekstów). Czytelnik znający język polski może porównywać opisywane wyniki i dane z załącznikami, które stanowią rozdział czwarty. Są to ankiety przeprowadzone w grupie uczniów i nauczycieli, sformułowane w języku polskim, co znacznie ułatwia odbiór tekstu, mimo że autorka przedstawia niemal wszystkie wyniki z całej ankiety zawierającej 33 pytania dla uczniów i 66 pytań dla nauczycieli również w formie diagramów i wykresów.

Bez wątpienia część 3.3.4.2. posiada kluczowe znaczenie dla analizy produktów tłumaczeniowych uczniów; przedstawia ona uzyskane efekty i wynikające z nich problemy tłumaczeniowe. Tylko 17% badanych podjęło się tłumaczenia wszystkich 8 części tekstu a czas nauki języka niemieckiego jest wprost proporcjonalny do liczby tłumaczonych części. Autorka tabelarycznie zestawia problem translacyjny z akceptowalnymi i nieakceptowalnymi wariantami odpowiedzi, co rzuca światło na faktyczny poziom kompetencji uczniów w zakresie tego konkretnego zadania. Szczegółowa analiza problemów i ich ocena przedstawiona za pomocą wykresów stanowią znaczną część tej jednostki.

Rozdział trzeci kończy analiza indywidualnych właściwości uczniów w obszarze postaw, motywacji, zainteresowań, umiejętności, oraz gotowości do podejmowania komunikacyjnie zorientowanych czynności tłumaczeniowych oraz opis podstawy programowej kształcenia ogólnego dla języka obcego, której fragment został przetłumaczony na język niemiecki. Należy zauważyć, że mimo wszystkich opisanych wyżej walorów rozdział trzeci posiada nieco skomplikowaną konstrukcję, co może utrudniać lekturę całości.

Czwarty rozdział zawiera załączniki w języku polskim: ankiety kierowane do uczniów i nauczycieli, zadanie uczniowskie oraz spis zagadnień zalecanych do analizy podręcznika.

W podsumowaniu autorka formułuje wspomniane we wstępie recenzji wnioski, które pozwalają odpowiedzieć na pytanie zawarte w tytule niniejszego artykułu. Wnioski z przeprowadzonych przez P. Hartwich badań pozwalają stwierdzić, że polska szkoła nie tłumaczy. Twórczyni monografii zauważa, że na lekcjach niemal nie występują komunikacyjnie zorientowane czynności tłumaczeniowe, a czynności w funkcji instrumentalnej występują rzadko.

Monografia Patricii Hartwich jest cenną publikacją ze względu na przejrzystą część teoretyczną, która w uporządkowany sposób przedstawia paradygmat antropocentryczny, terminologię, ale przede wszystkim omawia podstawowe metody i podejście do kształcenia języków obcych w kontekście wykorzystania funkcji tłumaczenia w procesie uczenia się języka. Sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań konkluzje oparte są na bardzo szczegółowej analizie,

co podnosi ich wartość argumentacyjną. Przedstawione wnioski mogą stanowić inspirację i punkt wyjścia do podejmowania kolejnych badań (także dla innych badaczy), tym bardziej że mają one poniekąd charakter historyczny (dotyczą uczniów gimnazjów, które zostały zlikwidowane wskutek reformy systemu oświaty z 2016 roku). Omówiona publikacja stanowić może również ważny materiał dydaktyczny dla studentów – przyszłych nauczycieli.

Bibliografia

- Komorowska, Hanna (2005). *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa.
- Kubacki, Artur (2010). „Rola ćwiczeń tłumaczeniowych na lekcjach języka obcego”. W: *Neofilolog* 35. S. 195–206.
- Nader-Cioczek, Monika (2016). „O zastosowaniu tłumaczenia avista w dydaktyce języków obcych”. W: *Linguodidactica XX*. 2016. S. 237–251.
- Pfeiffer, Waldemar (2001). *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Poznań.
- Roche, Jörg (2005). *Fremdsprachenerwerb, Fremdsprachendidaktik*. Tübingen.

Magdalena Maziarz

Uniwersytet Wrocławski
Instytut Filologii Germańskiej
Zakład Translatoryki i Glottodydaktyki
Pl. Nankiera 15 b
50-140 Wrocław, Polska
magdalena.maziarz@uwr.edu.pl
ORCID: 0000-0003-0569-9036

